

TECHNINIŲ PRIEMONIŲ PAGALBA VYKSTANTIS BAUDŽIAMASIS PROCESAS (NUOTOLINIS TYRIMAS IR NAGRINĖJIMAS) - GALIMYBĖS IR RIBOJIMAI

Kristijonas Povylius,

Advokatų profesinės bendrijos Markevičius, Gerasičkinas ir partneriai advokato padėjėjas,
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto absolventas,
A. Jakšto g. 6A / Kaštonų g. 8, 01105 Vilnius, Lietuva,
<kristijonas@gmail.com>

Anotacija

Straipsnyje¹ analizuojamas baudžiamasis procesas (iki-teisminis tyrimas ir bylos nagrinėjimas teisme), kuris vyksta pasitelkiant nuotolinio komunikavimo priemones (vaizdo ar garso konferencijas). Jame analizuojamos ne visos, bet tik pasirinkta dalis iš to kylančių, autoriaus nuomone, aktualiausių problemų. Atsižvelgiant į baudžiamojo proceso paskirtį, siekiama nustatyti, kiek plačiai baudžiamajame procese darbe nagrinėjama atvejais gali būti naudojamos nuotolinio komunikavimo priemonės nedarant neigiamo poveikio proceso dalyvių teisėms ir teisingumo vykdymo kokybei. Straipsnyje

remiamasi ne tik teorine teisine literatūra, bet ir empirinių Lietuvos teisininkų nuomonės apie nuotolinį baudžiamąjį procesą tyrimų rezultatais, kuriuos 2022 m. vasario – kovo mėn. autorius atliko rengdamas tokio paties pavadinimo baigiamąjį magistro darbą Vilniaus universiteto Teisės fakultete.

Raktiniai žodžiai: nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas, nuotolinis baudžiamasis procesas, nuotolinė baudžiamoji justicija, virtualus teismo procesas, nuotolinė apklausa, vaizdo konferencija, garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės.

Įvadas

Vieni pirmųjų bandymų naudoti nuotolines komunikavimo priemones baudžiamajame procese įvyko dar 1972 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV)². Lietuvoje galimybė šias priemones pasitelkti baudžiamajame procese pirmą kartą įtvirtinta 2000 m.³ dar senajame Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse⁴. 2003 m. įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui⁵, jau nuo pat pradžių jame buvo įtvirtinta galimybė garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis apklausti tam tikrus liudytojus. Ilgainiui įstatymų leidėjas galimybių naudoti šias priemones įtvirtindavo vis daugiau. Tačiau *status quo* visuomet išlikdavo vadinamasis situacinis (tam tikrais atvejais) nuotolinių garso ir vaizdo perdavimo priemonių naudojimas, t. y. buvo įtvirtintas baigtinis ir gana ribotas sąrašas atvejų, kai tai buvo galima⁶.

Tačiau daug ką pakeitė COVID-19 pandemija. Jos pradžioje, siekiant apsaugoti žmonių gyvybes bei sveikatą, teisėsaugos institucijos, prokuratūros bei teismai buvo priversti riboti fizinius žmonių susibūrimus, todėl baudžiamieji pro-

cesai stojo (strigo). Tačiau net ir pandemijos sąlygomis teisingumo vykdymą reikėjo užtikrinti, todėl, saugant žmonių gyvybes bei sveikatą, baudžiamajame procese vis labiau imtos naudoti nuotolinio komunikavimo priemonės (vaizdo konferencijos, telefonai). Buvo atliekamos nuotolinės asmenų apklausos, organizuojami nuotoliniai teismo posėdžiai net ir teisės aktuose neįtvirtintais pagrindais.

Tačiau nuotolinį komunikavimą užtikrinančių priemonių naudojimas baudžiamajame procese vertinamas nevienareikšmiškai, kadangi tai atneša ne tik privalumus, bet ir trūkumus⁷. Pasak teisėjo Mindaugo Povilansko, Lietuvoje vieni praktikai į nuotolinį baudžiamąjį procesą žiūri kaip į neišvengiamą pažangą, o kiti – skeptiškai, vadina „procesiniu chuliganizmu“⁸. Norint ateityje plėsti šių priemonių naudojimą, būtina atlikti išsamesnius tyrimus apie jų poveikį teisingumo kokybei⁹.

Nepaisant įvairių nuomonių, plėsti nuotolinį tyrimą ir nagrinėjimą vilioja. Dominuoja pozicija, kad dėl to baudžiamasis procesas tampa efektyvesnis: taupomas laikas, pinigai,

- 1 Straipsnis parengtas naudojant 2022 m. Vilniaus universitete apginto magistro baigiamąjį darbo medžiagą. Žr. Povylius, K. (2022). *Techninių priemonių pagalba vykstantis baudžiamasis procesas (nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas) - galimybės ir ribojimai*. Magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovas – doc. dr. Remigijus Merkevičius. Vilniaus universitetas. Magistro baigiamasis darbas nepublikuotas.
- 2 Davis, R. ir kt. (2015). Research on Videoconferencing at Post-Arrest Release Hearings: Phase I Final Report [interaktyvus], *ICF International*: <<https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/248902.pdf>>, 4.
- 3 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 264, 266, 283, 368, 378 straipsnių papildymo, 3691 straipsnio pakeitimo bei kodekso papildymo 4011 straipsniu ir tryliktoju skyriumi įstatymas (2000), *Valstybės žinios*, 20-490.
- 4 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (1961), *Valstybės žinios*, 18-148.
- 5 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2000), *Valstybės žinios*, 37-1341.
- 6 Zajančauskienė, J., Jurka R. (2021). Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą: nuotoliniai aspektai. Iš: Tvaronavičienė, A., Miliuvienė, J., Večerskytė, J. (red.) (2021). *Konstitucija ir teisinė sistema. Liber Amicorum Vytautui Sinkevičiui*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. 594.
- 7 Poulin, A. (2004). Criminal Justice and Videoconferencing Technology: the Remote Defendant. *Tulane Law Review*, 78, 1166-1167.
- 8 Povilanskas, M. (2021). Nuotolinis teismas: posėdis: pažanga ar „procesinis chuliganizmas“. *Teise.pro*: <<https://www.teise.pro/index.php/2021/01/05/m-povilanskas-nuotolinis-teismas-posedis-pazanga-ar-procesinis-chuliganizmas/>>.
- 9 Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 271. Benninger, T., Colwell, C., Mukamal, D., Plachinski, L. (2021). Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court [interaktyvus], Stanford Criminal Justice Center: <<https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf>>, 171-172.

kiti resursai. Tačiau dalies mokslininkų bei teisininkų perspėjimai dėl galimai neigiamos įtakos teisingumo kokybei bei asmenų teisėms baudžiamajame procese neleidžia beatodairiškai nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo plėsti. Būtent

ši konfrontacija ir lemia temos aktualumą. Norint išgryninti nuotolinio baudžiamojo proceso galimybes, būtina išsami ir mokliškai pagrįsta nuomonė dėl jo poveikio baudžiamojo proceso kokybei.

Techninių priemonių pagalba vykstančio baudžiamojo proceso (nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo) samprata ir teisinės galimybės Lietuvoje

Nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas yra baudžiamojo proceso vyksmas, užtikrinamas telekonferencijų technologijų pagalba, kurio tikslas – sudaryti sąlygas baudžiamojo proceso dalyviams tarpusavyje realiu laiku bendrauti nebūnant vienoje vietoje.

Paprastai baudžiamajame procese nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas vyksta per vaizdo konferencijas. Baudžiamajame procese naudojamos dviejų tipų vaizdo konferencijos: dvipusės ir vienpusės¹⁰. Dvipusė technologija leidžia abejuose ryšio pusėse esantiems asmenims vienas kitą realiu laiku girdėti ir matyti. Tuo tarpu vienpusė technologija suteikia tik vienpusio garso ir vaizdo perdavimo galimybę. Baudžiamojo proceso metu taip pat galimos garso (telefoninės) konferencijos, kurios metu perduodamas tik garsas. Nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas apima tiek visiškai nuotoliniu būdu, tiek mišriu nuotoliniu būdu vykstančius proceso veiksmus.

Šiuo metu Lietuvoje nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo galimybes įtvirtina vienas nacionalinis (BPK) bei keletas tarptautinių teisės aktų. BPK šią galimybę žymi dvi sąvokos: „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ (pvz., BPK 43 str.) ir „informacinių ir elektroninių ryšių technologijos (per vaizdo konferencijas)“ (BPK 8² str.).

Sąvoka „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“ BPK žymi taip vadinamą situacinį (tam tikrais atvejais)

šių priemonių naudojimą¹¹, t. y., tai yra baigtinis sąrašas konkrečių atvejų, kada nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas yra galimas. Pvz., taip galima užtikrinti vertėjo dalyvavimą procese, suimtojo dalyvavimą teismo posėdyje sprendžiant tam tikrus suėmimo klausimus, atlikti įvairias liudytojų apklausas, užtikrinti kaltinamojo dalyvavimą teismo posėdyje ir t.t.

„Informacinių ir elektroninių ryšių technologijos (per vaizdo konferencijas)“ yra kita BPK vartojama sąvoka, žyminti nuotolinio baudžiamojo proceso galimybę. Terminas vartojamas nuo 2021-06-01 galiojančiame BPK 8² str., kurio priėmimą lėmė COVID-19 pandemija. Šis straipsnis, esant jame nurodytų sąlygų visumai, leidžia vaizdo konferencijų pagalba atlikti iš esmės bet kokius baudžiamojo proceso veiksmus, jeigu tik tai yra įmanoma.

Nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo galimybės taip pat numato Lietuvoje galiojantys tarptautiniai teisės aktai. Pvz., 1959 m. Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose Antrasis papildomas protokolai¹² (9 str.), 2000 m. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kurią pagal Europos Sąjungos sutarties 34 straipsnį patvirtino Taryba¹³ (10 ir 11 str.), Europos Sąjungos susitarimai dėl savitarpio teisinės pagalbos tarp Europos Sąjungos ir Jungtinių Valstijų¹⁴ (6 str.), Japonijos¹⁵ (16 str.).

Kitų socialinių mokslų požiūris į bendravimą per vaizdo konferencijas

Vaizdo konferencijos plačiai naudojamos ne tik teismo procesuose, bet ir kitose gyvenimo srityse. Jų pirminis tikslas – palengvinti asmenų tarpusavyje bendravimą. Nors išsamių tyrimų dėl bendravimo kokybės per vaizdo konferencijas nėra gausu, tačiau pavieniai tyrimai rodo, kad toks bendravimas gyvam kokybiškai neprilygsta. Tai gali turėti neigiamą poveikį pagrindiniams pokalbio procesams. T. y., suvokimui (kokią nuomonę kiti susidaro apie asmenį, matydami jo atvaizdą ekrane), įsitraukimui (pašnekovo patirčiai), spren-

davimui (bendravimo rezultatui). Neigiamą įtaką suvokimui bendraujant per vaizdo konferenciją lemia negalėjimas bendrauti neverbalinės kalbos (akių kontakto, kūno kalbos, balso tono) pagalba¹⁶. Tai gali lemti mažesnę pasitenkinimą nuotoliniu pokalbiu¹⁷, mažiau veiksmingą bendravimą¹⁸, netgi mažiau palankų pašnekovo vertinimą¹⁹. Nėra abejonų, kad visi šie neigiami aspektai pasireiškia ir nuotolinio baudžiamojo proceso metu.

- 10 Abu, A. F. (2020). Remote Justice: Confronting the Use of Video Teleconference Testimony in Massachusetts. *Criminal Trials. Harvard Journal of Law & Technology*, 34 (1), 310.
- 11 Zajančkauskienė, J., Jurka R. (2021). Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą: nuotoliniai aspektai. Iš: Tvaronavičienė, A., Miliuvienė, J., Večerskytė, J. (red.) (2021). *Konstitucija ir teisinė sistema. Liber Amicorum Vytautui Sinkevičiui*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. 594.
- 12 Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose Antrasis papildomas protokolai (1959). *Valstybės žinios*, 42-1374.
- 13 Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kurią pagal Europos Sąjungos sutarties 34 straipsnį patvirtino Taryba (2000). *OJ C 197*, 3-23.
- 14 Susitarimas dėl savitarpio teisinės pagalbos tarp Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų (2003). *OJ L 181*, p. 34–42.
- 15 Europos Sąjungos ir Japonijos Susitarimas dėl savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose (2010). *OJ L 39*, p. 20–35.
- 16 Vavonese, L. B., Ling, E., Joy, R., Kobor, S. (2020). *How Video Changes the Conversation: Social Science Research on Communication Over Video and Implications for the Criminal Courtroom* [interaktyvus], Center for Court Innovation: https://www.courtinnovation.org/sites/default/files/media/document/2020/Monograph_RemoteJustice_12032020.pdf, 3-10.
- 17 Van der Kleij, R., Schraagen, J. M., Werkhoven, P., De Dreu, C. How Conversations Change Over Time in Face-to-Face and Video-Mediated Communication. *Small Group Research*, 40 (4), 355–381.
- 18 Karis, D., Wildman, D., Mané, A. (2016). Improving Remote Collaboration with Video Conferencing and Video Portals. *Human-Computer Interaction*, 31(1), 1–58.
- 19 Robles, F., Greg, J. S., Haiyan, Z., Willi, H. W., Rick, D., H., Yufei, Y. (2013). A comparative assessment of videoconference and face-to-face employment interviews. *Management Decision*, 51(8), 1733–1752.

Nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo privalumai ir trūkumai

Dažnai sprendimas baudžiamajame procese pasitelkti telekonferencijas yra susijęs su asmenų teisių ir valstybės interesų pasvėrimu. Siekiant tinkamo balanso, būtina suvokti, kaip šias teises ir interesus nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas veikia. Nors empirinių tyrimų apie tai nėra daug, tačiau įvairiuose šaltiniuose tam tikri nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo privalumai yra preliminariai identifikuojami²⁰.

Pagrindiniai **privalumai** yra laiko, pinigų ir kitų resursų taupymas (daugiausiai dėl sumažėjusio poreikio keliauti į teismus ar teisėsaugos institucijas)²¹, asmenų apsauga (pvz., apsaugant proceso dalyvius nuo užkrečiamų ligų, nukentėjusiuosius nuo psichologinės traumos daryk susitikus su užpuoliku)²², greitesnis procesas²³, didesnis teisingumo pri-

einamumas (pvz., galimybė procese dalyvauti asmenims, kurie gyvai jame dalyvauti negalėtų)²⁴, patogumas²⁵, kartais – proceso išsamumas (galimybė apklausti daugiau asmenų)²⁶, trumpesni sulaukymo (suėmimo) terminai²⁷.

Pagrindiniai **trūkumai** yra neigiama įtaka ginamojo ir gynėjo santykiams (ypač jų bendravimo konfidencialumui bei gynybos veiksmingumui apskritai)²⁸, mažiau išsamūs ir patikimi asmenų parodymai, sumažėjęs įsitraukimas į procesą²⁹, neigiama įtaka proceso baigčiai (pvz., kaltinamieji vertinami griežčiau)³⁰, sumažėjęs teismo proceso iškilmingumas, drausmės palaikymo problemos, techninės problemos gali pakenkti proceso kokybei³¹, proceso dalyviai ne visuomet turi tinkamas sąlygas procese dalyvauti nuotoliu būdu (pvz., ne-

- 20 Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 221. Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 212.
- 21 Benninger, T., Colwell, C., Mukamal, D., Plachinski, L. (2021). Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court [interaktyvus], Stanford Criminal Justice Center: <<https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf>>, 60-69; Gourdet, C., Witwer, A. R., Langton, L., Banks, D., Planty, M. G., Woods, D., Jackson, B. A. (2020). *Court Appearances in Criminal Proceedings Through Telepresence: Identifying Research and Practice Needs to Preserve Fairness While Leveraging New Technology* [interaktyvus], Rand Corporation: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR3200/RR3222/RAND_RR3222.pdf>, 4; Poulin, A. (2004). Criminal Justice and Videoconferencing Technology: the Remote Defendant. *Tulane Law Review*, 78, 1098-1101.
- 22 Belevičius, L., Jurka, R. (2007). Proceso veiksmų atlikimo garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis galimybės. *Jurisprudencija*, 100 (10), 77; Gourdet, C., Witwer, A. R., Langton, L., Banks, D., Planty, M. G., Woods, D., Jackson, B. A. (2020). *Court Appearances in Criminal Proceedings Through Telepresence: Identifying Research and Practice Needs to Preserve Fairness While Leveraging New Technology* [interaktyvus], Rand Corporation: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR3200/RR3222/RAND_RR3222.pdf>, 5.
- 23 Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 214. Terry, M., Johnson, S., Thompson, P. (2010). *Virtual Court pilot: Outcome evaluation* [interaktyvus], Ministry of Justice: <<https://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/moj-research/virtual-courts.pdf>>, 20; Eagly, I. V. (2015). Remote Adjudication in Immigration. *Northwestern University Law Review*, 109 (4), 962-963.
- 24 Gourdet, C., Witwer, A. R., Langton, L., Banks, D., Planty, M. G., Woods, D., Jackson, B. A. (2020). *Court Appearances in Criminal Proceedings Through Telepresence: Identifying Research and Practice Needs to Preserve Fairness While Leveraging New Technology* [interaktyvus], Rand Corporation: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR3200/RR3222/RAND_RR3222.pdf>, 5; Kenniston, C. W. (2015). You May Now 'Call' Your Next Witness: Allowing Adult Rape Victims to Testify via Two-Way Video Conferencing Systems. *Journal of High Technology Law*, 16(1), 11; Lynch, B. L. (2015). Access to Legal Services in Rural Areas of the Northern Rockies: A Recommendation for Town Legal Centers. *Indiana Law Journal*, 90(4), 1695; Willet, W. R., Kirven, M. B. (2004). *Assessment of Video Conferencing in the South Dakota Unified Judicial System* [interaktyvus], National Center for State Courts: <<https://cdm16501.contentdm.oclc.org/digital/collection/tech/id/254>>, 18; Zorza, R. (2007). Video Conferencing for Access to Justice: An Evaluation of the Montana Experiment [interaktyvus], Legal Services Corporation: <<https://docplayer.net/3126017-Video-conferencing-for-access-to-justice-an-evaluation-of-the-montana-experiment-final-report.html>>, 16.
- 25 Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 213.
- 26 Benninger, T., Colwell, C., Mukamal, D., Plachinski, L. (2021). Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court [interaktyvus], Stanford Criminal Justice Center: <<https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf>>, 102.
- 27 Gourdet, C., Witwer, A. R., Langton, L., Banks, D., Planty, M. G., Woods, D., Jackson, B. A. (2020). *Court Appearances in Criminal Proceedings Through Telepresence: Identifying Research and Practice Needs to Preserve Fairness While Leveraging New Technology* [interaktyvus], Rand Corporation: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR3200/RR3222/RAND_RR3222.pdf>, 5.
- 28 Benninger, T., Colwell, C., Mukamal, D., Plachinski, L. (2021). Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court [interaktyvus], Stanford Criminal Justice Center: <<https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf>>, 103-111; Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 216-217; Poulin, A. (2004). Criminal Justice and Videoconferencing Technology: the Remote Defendant. *Tulane Law Review*, 78, 1129-1133.
- 29 Bandes, S. A., Feigenson, N. (2020) Virtual Trials: Necessity, Invention, and the Evolution of the Courtroom. *Buffalo Law Review*, 68(5), 1301. Fair Trials (2020). *Justice under lockdown in Europe: a survey on the impact of COVID-19 on defence rights in Europe*: <<https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/justice-under-lockdown.pdf>>, 11; Terry, M., Johnson, S., Thompson, P. (2010). *Virtual Court pilot: Outcome evaluation* [interaktyvus], Ministry of Justice: <<https://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/moj-research/virtual-courts.pdf>>, 23.
- 30 Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 222; Gourdet, C., Witwer, A. R., Langton, L., Banks, D., Planty, M. G., Woods, D., Jackson, B. A. (2020). *Court Appearances in Criminal Proceedings Through Telepresence: Identifying Research and Practice Needs to Preserve Fairness While Leveraging New Technology* [interaktyvus], Rand Corporation: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR3200/RR3222/RAND_RR3222.pdf>, 5; Diamond, S. S., Bowman L. E., Wong, M., Patton, M. M. (2010). Efficiency and Cost: The Impact of Videoconferenced Hearings on Bail Decisions. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 100 (3), 897; Shubik-Richards, C., Stemen, D., Eichel, L. (2011). *Philadelphia's Less Crowded, Less Costly Jails: Taking Stock of a Year of Change and the Challenges That Remain* [interaktyvus], Philadelphia Research Initiative: <<https://www.issuelab.org/resources/13204/13204.pdf>>, 14; Terry, M., Johnson, S., Thompson, P. (2010). *Virtual Court pilot: Outcome evaluation* [interaktyvus], Ministry of Justice: <<https://www.justice.gov.uk/downloads/publications/research-and-analysis/moj-research/virtual-courts.pdf>>, 24-26.
- 31 Gourdet, C., Witwer, A. R., Langton, L., Banks, D., Planty, M. G., Woods, D., Jackson, B. A. (2020). *Court Appearances in Criminal Proceedings Through Telepresence: Identifying Research and Practice Needs to Preserve Fairness While Leveraging New Technology* [interaktyvus], Rand Corporation: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR3200/RR3222/RAND_RR3222.pdf>, 5; Benninger, T., Colwell, C., Mukamal, D., Plachinski, L. (2021). Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court [interaktyvus], Stanford Criminal Justice Center: <<https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf>>, 112-120; Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 203-212.

turi tinkamos patalpos, techninių priemonių, kompiuterinio raštingumo įgūdžių), nuotolinis procesas yra mažiau žmogiškas ir empatiškas, neigiama įtaka proceso legitimumui³², kritika nuotoliniam suėmimo skyrimo procesui³³.

Taigi, nuotolinis baudžiamasis procesas turi tiek privatumą, tiek trūkumą. Tačiau jie, priklausomai nuo procesinės

situacijos, gali reikštis skirtingai. Todėl nuotolinio baudžiamojo proceso nederėtų taikyti pagal principą „viskas arba nieko“. Kiekvienoje procesinėje situacijoje nuotolinių priemonių taikymo galimybės turi būti vertinamos individualiai, atsižvelgiant į baudžiamojo proceso paskirtį, proceso dalyvių teises bei sveriant asmens teises ir valstybės interesus.

Pasirinktos teisinės nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo problemos

Nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas kelia eilę teisinių problemų, kurių ignoravimas gali lemti proceso dalyvių teisių pažeidimus, o patį procesą daryti neteisėtą. Tad šios dalies tikslas yra pristatyti kylančias svarbiausias teises problemas, jas trumpai išanalizuoti bei pateikti pasiūlymus, kaip jų išvengti. Dėl ribotos darbo apimties bus aptartos ne visos, bet dalis, autoriaus nuomone, teisei praktikai aktualiausių,

atliekant empirinį tyrimą didžiausio dėmesio sulaukusių problemų. Bendriausia prasme, daugiausiai problemų kelia nuotolinio proceso suderinamumas su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos³⁴ (EŽTK) 6 str. įtvirtinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą ir iš jos kylančiomis garantijomis. Toks procesas kartais taip pat gali pažeisti 5 str. įtvirtintą teisę į laisvę ir saugumą bei kankinimo draudimą, numatytą 3 str.

Advokato ir kliento susižinojimo slaptumas

Kaip minėta, nuotolinis baudžiamasis procesas neigiamai veikia ginamojo ir gynėjo santykius. O ypač dėl sumažėjusio jų bendravimo konfidencialumo. Apie problemos aktualumą byloja ne tik plačios diskusijos teisės mokslo literatūroje, bet ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) jurisprudencija. Visi EŽTK pažeidimai, susiję su nuotoliniu baudžiamuoju procesu, buvo teisės į veiksmingą teisinę gynybą pažeidimai. Tad skyriuje pirmiausia bus aptarta teisė į gynybą bei teisė su savo gynėju bendrauti privačiai. Tuomet – aktuali EŽTT jurisprudencija. Galiausiai, atsižvelgiant į tai, bus įvertintas Lietuvos teisinis reguliavimas bei egzistuojanti praktika dėl advokato ir kliento susižinojimo slaptumo užtikrinimo nuotolinio proceso metu.

Teisė į gynybą, kaip viena iš esminių teisingo bylos nagrinėjimo sąlygų, visuotinai pripažįstama ir deklaruojama įvairiuose tarptautiniuose dokumentuose: EŽTK (6 str.), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje³⁵ (48 str. 2 d.), Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte³⁶ (14 str. 3 d. b ir d punktuose) ir kt. Ji įtvirtinta ir nacionaliniu lygmeniu (Lietuvos Respublikos Konstitucijos³⁷ 31 str. 6 d., BPK 10 str.). Be kita ko, teisė į veiksmingą teisinę gynybą susideda ginamojo teisės bendrauti su savo gynėju privačiai³⁸.

EŽTT jurisprudencijoje yra bylų, kuriose pareiškėjai skundėsi teisės į veiksmingą teisinę gynybą pažeidimu nuotolinio baudžiamojo proceso metu. Byloje Zagaria prieš Italiją (2008)³⁹ EŽTT konstatavo, kad pasiklausant pareiškėjo (kalti-

namojo) telefoninio pokalbio su jo gynėju nuotolinio teismo posėdžio metu, buvo pažeista jo teisė naudotis veiksminga teise į gynybą.

Kitoje byloje Sakhnovskiy prieš Rusiją (2010)⁴⁰ EŽTT taip pat nustatė teisės į veiksmingą teisinę pagalbą pažeidimą, kadangi pareiškėjui (kaltinamajam), kurio dalyvavimas teismo posėdyje buvo užtikrintas nuotoliniu būdu, su naujai jam paskirta gynėja prieš pat posėdį buvo leista pasitarti tik 15 minučių vaizdo ryšiu. EŽTT sprendė, kad pareiškėjui galėjo pagrįstai kilti abejonių, ar bendravimas vaizdo ryšiu užtikrina privatumą. Šiuo atveju pareiškėjas turėjo naudotis valstybės įdiegta ir eksploatuojama vaizdo konferencijų sistema, dėl ko, aptardamas bylą su advokatu, jis pagrįstai galėjo jaustis nejaukiai (angl. *feel ill*). Itin panašų sprendimą EŽTT priėmė ir kitoje byloje Gorbunov ir Gorbachev prieš Rusiją (2016)⁴¹, kurioje buvo susiklosčiusios panašios faktinės aplinkybės.

Tačiau yra su nuotoliniu baudžiamuoju procesu susijusių bylų, kuriose EŽTT teisės į veiksmingą teisinę gynybą pažeidimo nenustatė. Byloje Marcello Viola prieš Italiją (2006 m.)⁴² buvo nagrinėta situacija, kuomet nelaisvėje esantis ginamasis teismo posėdyje dalyvavo per vaizdo konferenciją, o jo gynėjas – gyvai. Pareiškėjas skundėsi, be kita ko, teisės į veiksmingą teisinę gynybą pažeidimu, kadangi procese naudotos technologijos prastai veikė, dėl ko nebuvo galima greitai palaikyti ryšio su gynėju. EŽTT teisės į gynybą pažeidimo nenustatė, kadangi proceso metu gynyba neatkreipė teismo

32 Benninger, T., Colwell, C., Mukamal, D., Plachinski, L. (2021). *Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court [interaktyvus]*, Stanford Criminal Justice Center: <<https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf>>, 75-84, 86-94, 161-164.

33 Merkevičius, R. (2021). Suėmimo skyrimas Lietuvoje COVID-19 sąlygomis. Ar tikrai galime sau leisti baksnoti į A. Navalno „teismo procesą“ Rusijoje? [interaktyvus], *Teise.pro*: <<https://www.teise.pro/index.php/2021/02/01/r-merkevicius-suemimo-skyrimas-lietuvoje-covid-19-salygomis-ar-tikrai-galime-sau-leisti-baksnoti-i-a-navalno-teismo-procesa-rusijoje/>>.

34 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950), *Valstybės žinios*, 40-987.

35 Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2012). *OJ C 326*, p. 391-407

36 Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966), *Valstybės žinios*, Nr. 77-3288.

37 Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), *Lietuvos aidas*, Nr. 220-0.

38 *S. prieš Šveicariją* [EŽTT], Nr. 12629/87, 13965/88, [1991-11-28], ECLI:CE:ECHR:1991:1128JUD001262987, 48 punktas.

39 *Zagaria prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 58295/00, [2007-11-27], ECLI:CE:ECHR:2007:1127JUD005829500.

40 *Sakhnovskiy prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 21272/03, [2010-11-02], ECLI:CE:ECHR:2010:1102JUD002127203.

41 *Gorbunov ir Gorbachev prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 43183/06, 27412/07 [2016-03-01], ECLI:CE:ECHR:2016:0301JUD004318306.

42 *Marcello Viola prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 45106/04, [2006-10-05], ECLI:CE:ECHR:2006:1005JUD004510604.

dėmesio į jokių ryšio trikdžius, be to, gynėjui ir ginamajam buvo užtikrinta konfidenciali telefoninė linija, kaip tai numatė ir Italijos teisinis reguliavimas.

Apžvelgus šią EŽTT praktiką, atkreiptinas dėmesys į keltą svarbių išaiškinimų. Pirma, galimybė kaltinamajam duoti konfidencialius nurodymus savo gynėjui tuo metu, kai jo byla svarstoma ir įrodymai pateikiami pirmosios instancijos teisme, yra esminis teisingo bylos nagrinėjimo elementas. Taigi, teisė privačiai tartis su gynėju apima ne tik teisę tartis privačiai prieš ar po teismo posėdžio, bet ir jo metu. Antra, asmuo gali pagrįstai jaustis neįtikėtai (angl. *feel ill*), aptarinėdamas bylą per vaizdo konferencijų sistemą, įdiegtą ir eksploatuojamą valstybės. Kaip pakankamai patikimą alternatyvą tam EŽTT akcentuoja nuo bet kokio pasiklausymo saugią telefono įrangą, kaip tai buvo užtikrinta byloje Marcello Viola prieš Italiją.

Tuo tarpu Lietuvoje teisės aktuose nėra nuostatų, skirtų advokato ir kliento susižinojimo slaptumo užtikrinimui, kuomet nelaisvėje esančio įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimas teismo posėdyje užtikrinamas nuotoliniu būdu. Ypač problemiški tie atvejai, kuomet ginamasis yra nelaisvėje, o jo gynėjas posėdyje dalyvauja gyvai. Praktikoje dažniausiai ginamajam ir gynėjui posėdžio metu suteikiama galimybė pasitarti konfidencialiai naudojantis programine įranga, kurios pagalba vyksta pats teismo posėdis (pvz., *Zoom* ar *Teams* kompiuterinių programų pagalba). Tačiau advokatų ir įtariamųjų (kaltinamųjų) požiūris į šį būdą yra nevienareikšmiškas. Tiek tyrimas JAV⁴³, tiek apklausti teisininkai Lietuvoje patvirtino, kad ne visi proceso dalyviai pasitiki šio komunikacijos būdo konfidencialumu. Čia verta prisiminti ir ne vienoje byloje

kartotą EŽTT jurisprudenciją, kuri sako, kad proceso dalyviai gali pagrįstai nepasitikėti privatumu, kurį užtikrina valstybės įdiegta ir eksploatuojama vaizdo konferencijų sistema.

Spręsti nelaisvėje esančio ginamojo ir gynėjo tarpusavio susižinojimo slaptumo problemą nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo metu galima dvejopai. Pirma, esant gynybos sutikimui, turi būti užtikrinama galimybė gynėjui posėdyje kartu su ginamuoju dalyvauti iš laisvės atėmimo vietos. Antras būdas – galimybės tartis privačiai užtikrinimas techninėmis priemonėmis⁴⁴. EŽTT praktika rodo, kad toks būdas būtų pakankamas.

Tuo tarpu Lietuvoje nei teisinis reguliavimas, nei institucijų techninis aprūpinimas tinkamai neužtikrina galimybės ginamajam ir gynėjui tartis privačiai teismo posėdžio metu, kuriame nelaisvėje esančio ginamojo dalyvavimas užtikrinamas nuotoliniu būdu. Jeigu egzistuoja BPK 8² str. numatytos „išimtinės aplinkybės“ (pvz., COVID-19 pandemija), gynėjas kartu su ginamuoju posėdyje nuotoliniu būdu gali dalyvauti iš laisvės atėmimo vietos. Tačiau tokia garantija yra pakankama tik esant gynybos sutikimui. Išnykus BPK 8² str. numatytais „išimtinėms aplinkybėms“, galimybė gynėjo dalyvavimą užtikrinti nuotoliniu būdu dings. Pagal kitas BPK normas, tik įtariamojo (kaltinamojo), o ne gynėjo dalyvavimą teismo posėdyje galima užtikrinti garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis.

Taigi, norint, kad Lietuvos baudžiamajame procese egzistotų galimybė nelaisvėje esančio įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimą teismo posėdyje užtikrinti nuotoliniu būdu, būtinos BPK pataisos bei tinkamas teismų techninis aprūpinimas.

Įtariamojo (kaltinamojo) pareigos dalyvauti pirmosios instancijos teismo posėdyje užtikrinimas nuotoliniu būdu

Įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimo baudžiamajame procese užtikrinimas nuotoliniu būdu taip pat sulaukia daug dėmesio teisinėje literatūroje⁴⁵. Keliamas klausimas, ar šis dalyvavimo būdas toks pats veiksmingas kaip ir dalyvavimas gyvai. Straipsnyje aptariamas tik kaltinamojo dalyvavimo baudžiamosios bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme užtikrinimas nuotoliniu būdu, kadangi tai yra svarbiausias ir kompleksiausias baudžiamosios bylos proceso etapas. Siekiant tai aptarti, poskyryje bus apžvelgta, pirma, kaltinamojo teisė (pareiga) dalyvauti pirmosios instancijos teismo posėdyje; antra, bus pristatyta, kokią įtaką šios teisės (pareigos) įgyvendinimui turi jos užtikrinimas nuotoliniu būdu; trečia, bus aptarta aktuali EŽTT praktika; galiausiai, bus pristatytas ir įvertintas aktualus Lietuvos teisinis reguliavimas bei teismų

praktika.

Kaltinamasis privalo dalyvauti pirmosios instancijos teismo posėdyje (BPK 246 str. 1 d.). Pagal EŽTT jurisprudenciją, žodinio ir viešo bylos nagrinėjimo principas ypač svarbus baudžiamosiose bylose, kuriose nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo paprastai turi turėti galimybę dalyvauti pirmosios instancijos teismo posėdyje⁴⁶. Pareiga užtikrinti baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens teisę dalyvauti teismo posėdžių salėje yra vienas iš esminių 6 str. reikalavimų⁴⁷. EŽTK 6 str. visuma taip pat garantuoja kaltinamojo teisę baudžiamajame procese dalyvauti veiksmingai. Tai apima, *inter alia*, ne tik jo teisę dalyvauti, bet ir teisę klausytis bei sekti bylos nagrinėjimą⁴⁸. Atitinkamai dėl prastos teismo salės akustikos bei sunkumų girdint gali kilti problema pagal

43 Benninger, T., Colwell, C., Mukamal, D., Plachinski, L. (2021). Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court [interaktyvus], Stanford Criminal Justice Center: <<https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf>>, 106-107.

44 Ramos, V. C., Anagnostakis, A., Barletta, A., Tehver, J. and Canestrini, N. (2021). European Criminal Bar Association statement of principles on the use of video-conferencing in criminal cases in a Post-Covid-19 World. *New Journal of European Criminal Law*, 12(3), 490-491.

45 Hillman, Z. M. (2007). Pleading Guilty and Video Teleconference: Is Defendant Constitutionally Present When Pleading Guilty by Video Teleconference. *Journal of High Technology Law*, 7(1), 41-70; Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 203-205; Benninger, T., Colwell, C., Mukamal, D., Plachinski, L. (2021). Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court [interaktyvus], Stanford Criminal Justice Center: <<https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf>>, 118-119.

46 *Tierce ir kiti prieš San Mariną* [EŽTT], Nr. 24954/94, 24971/94, 24972/94, [2000-07-25], ECLI:CE:ECHR:2000:0725JUD002495494, 94 punktas.

47 *Sejdovic prieš Italiją* [EŽTT], Nr. 56581/00, [2006-03-01], ECLI:CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, 81, 84 punktai.

48 *Murtazaliyeva prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 36658/05, [2018-12-18], ECLI:CE:ECHR:2018:1218JUD003665805, 90 punktas.

6 str.⁴⁹.

Teisinėje literatūroje kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas nuotoliniu būdu vertinamas kritiškai. Kritikų argumentus galima suskirstyti į tris grupes⁵⁰: 1) neigiama įtaka ginamojo ir gynėjo santykiams bei veiksmingai teisei gynybai; 2) neigiama įtaka kaltinamojo patirčiai baudžiamajame procese; 3) neigiama įtaka galutiniam proceso rezultatui (kaltinamojo vertinimui).

Kaip aptarta, daugiausiai problemų kyla užtikrinant ginamojo bei gynėjo bendravimo konfidencialumą bei veiksmingą teisinę gynybą. Pirmasis klausimas jau išnagrinėtas praeitame straipsnio skyriuje, todėl toliau bus aptartas tik antrasis.

Kuomet ginamasis ir jo gynėjas teismo posėdyje dalyvauja iš atskirų vietų, net ir elementari jų komunikacija apsunksta⁵¹. Nėra galimybės neverbalinei komunikacijai⁵². Gynėjas turi mažiau galimybių posėdžio metu ginamajam operatyviai patarti (pvz., sustabdyti nuo jam nenaudingo (neprederamo) elgesio teisme), o pastarasis pirmajam – perduoti svarbios informacijos⁵³. Gynėjui sunkiau įvertinti psichinę ir emocinę ginamojo būseną, palaikyti jį psichologiškai⁵⁴. Gynybą nuo pasitarimo gali atgrasyti tai, kad jis techniškai sunkiau įgyvendinamas. Bendraujant nuotoliniu būdu sunkiau pasiruošti teismo posėdžiui. Pavyzdžiui, peržiūrėti įvairius dokumentus, kitus įrodymus⁵⁵. Jeigu ginamasis ir gynėjas „akis į akį“ nebuvo bendravę prieš tai, sunkiau kurti tarpusavio ryšį ir pasitikėjimą⁵⁶.

Jeigu gynėjas kartu su ginamuoju posėdyje dalyvauja nuotoliniu būdu iš tos pačios vietos, gynėjo dalyvavimas jame yra mažiau veiksmingas⁵⁷. Lengviau išsiblaškyti, nepastebėti reikšmingos procese dalyvaujančių asmenų kūno kalbos, kitų svarbių detalių⁵⁸. Prarandama neprocesinių pokalbių galimybė su kitais proceso dalyviais, kurie gali būti naudingi ginamajam⁵⁹.

Neigiamą įtaką kaltinamojo patirčiai posėdyje daugiau-

siai lemia jau aptarti komunikaciniai sunkumai naudojant vaizdo konferencijų technologijas. Dėl to procesas jam gali būti jam mažiau suprantamas, įtariamasis (kaltinamasis) procese gali būti pasyvesnis, nepakankamai įvertinti proceso rimtumą, dėl ko gali pradėti nederamai elgtis posėdžio metu⁶⁰.

Kadangi vaizdo ryšio technologijos keičia asmens elgesį, maskuoja bei iškraipo informaciją, tai gali pakenkti vertinimo tikslumui bei turėti neigiamos įtakos proceso rezultatui⁶¹. Pvz., tyrimai rodo, kad nuotoliu apklausiami mažamečiai liudytojai yra vertinami mažiau palankiai – kaip ne tokie patikimi – lyginant su apklaustais gyvai⁶². Tad ir nuotoliu posėdyje dalyvaujantis kaltinamasis susiduria su rizika, kad bus vertinamas mažiau palankiai. Mažiau objektyvų kaltinamojo vertinimą gali lemti ir aplinka, iš kurios jis dalyvauja posėdyje. Pvz., jeigu tai – laisvės atėmimo vieta, tuomet fizinė ir psichologinė jos atmosfera, priešingai nei teismo salė, iš prigimties yra prievartinio pobūdžio, todėl gali kliudyti objektyviam kaltinamojo įvertinimui⁶³. Galiausiai, visa tai gali lemti griežtesnį sprendimą kaltinamojo atžvilgiu.

EŽTT jurisprudencijoje yra bylų, kuriuose teismas sprendė, ar kaltinamojo dalyvavimą teismo procese užtikrinant nuotoliniu būdu nėra pažeidžiama teisė į teisingą teismo procesą (EŽTK 6 str.). Marcello Viola prieš Italiją (2006 m.) – viena pirmųjų. Šioje byloje EŽTT, pasisakydamas dėl kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimo vaizdo ryšiu, konstatavo, kad, nors tai savaime neprieštarauja EŽTK, tačiau tokiu atveju privalu užtikrinti, kad priemonės taikymas tarnautų teisėtam tikslui (angl. *legitimate aim*) ir kad įrodymų teikimo tvarka būtų suderinama su tinkamo proceso reikalavimais, kaip nustatyta EŽTK 6 str. Teismas šioje byloje sprendė, kad pareiškėjo dalyvavimas teismo posėdžiuose nuotoliniu būdu atitiko pagal EŽTK teisėtus viešosios tvarkos apsaugos, nusikaltimų prevencijos tikslus, liudytojų ir nusikaltimų aukų teises į gyvybę, laisvę ir saugumą, taip pat

49 *Stanford prieš Jungtinę Karalystę* [EŽTT], Nr. 16757/90, [1994-02-23], ECLI:CE:ECHR:1994:0223JUD001675790, 29 punktas.

50 Poulin, A. (2004). Criminal Justice and Videoconferencing Technology: the Remote Defendant. *Tulane Law Review*, 78, 1090.

51 Fair Trials (2020). *Justice under lockdown in Europe: a survey on the impact of COVID-19 on defence rights in Europe* [interaktyvus]: <<https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/justice-under-lockdown.pdf>>, 20.

52 Poulin, A. (2004). Criminal Justice and Videoconferencing Technology: the Remote Defendant. *Tulane Law Review*, 78, 1129.

53 Benninger, T., Colwell, C., Mukamal, D., Plachinski, L. (2021). *Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court* [interaktyvus], *Stanford Criminal Justice Center*: <<https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf>>, 107-108.

54 Poulin, A. (2004). Criminal Justice and Videoconferencing Technology: the Remote Defendant. *Tulane Law Review*, 78, 1130.

55 Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 216-217; Fair Trials. (2020). *Justice under lockdown in Europe: a survey on the impact of COVID-19 on defence rights in Europe* [interaktyvus]: <<https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/justice-under-lockdown.pdf>>, 20.

56 Benninger, T., Colwell, C., Mukamal, D., Plachinski, L. (2021). *Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court* [interaktyvus], *Stanford Criminal Justice Center*: <<https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf>>, 108-111; Fair Trials (2020). *Justice under lockdown in Europe: a survey on the impact of COVID-19 on defence rights in Europe* [interaktyvus]: <<https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/justice-under-lockdown.pdf>>, 11.

57 Poulin, A. (2004). Criminal Justice and Videoconferencing Technology: the Remote Defendant. *Tulane Law Review*, 78, 1131.

58 Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 217.

59 Poulin, A. (2004). Criminal Justice and Videoconferencing Technology: the Remote Defendant. *Tulane Law Review*, 78, 1131.

60 Fair Trials (2020). *Justice under lockdown in Europe: a survey on the impact of COVID-19 on defence rights in Europe* [interaktyvus]: <<https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/justice-under-lockdown.pdf>>, 18.

61 Poulin, A. (2004). Criminal Justice and Videoconferencing Technology: the Remote Defendant. *Tulane Law Review*, 78, 1141.

62 Landström, S., Granhag, P.A. and Hartwig, M. (2007). Children's live and videotaped testimonies: How presentation mode affects observers' perception, assessment and memory. *Legal and Criminological Psychology*, 12(2), 333; Goodman, G. S., Tohey, A. E., Batterman-Faunce, J. M., Orcutt, H., Thomas, S., Shapiro, C., Sachsenmaier, T. (1998). Face-to-Face Confrontation: Effects of Closed-Circuit Technology on Children's Eyewitness Testimony and Jurors' Decisions. *Law and Human Behaviour*, 22(2), 165.

63 Poulin, A. (2004). Criminal Justice and Videoconferencing Technology: the Remote Defendant. *Tulane Law Review*, 78, 1134; Turner, J. (2021). Remote Criminal Justice. *Texas Tech Law Review*, 53, 217-218.

„protingos proceso trukmės“ reikalavimo laikymąsi. Teismas pabrėžė, kad šioje byloje buvo gerbiamos gynybos teisės, o pareiškėjas galėjo matyti ir girdėti posėdyje dalyvaujančius asmenis. Taip pat kaltinamąjį matė ir girdėjo kiti proceso dalyviai, teisėjas.

Tiesa, literatūroje pastebima, kad vėlesnėse bylose, susijusiose su kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimu vaizdo ryšiu, EŽTT pakeitė savo prieigą prie šios problemos. Teismas bylose Gennadij Medvedev prieš Rusiją (2012)⁶⁴, Sakhnovskiy prieš Rusiją (2010), Gorbunov ir Gorbachev prieš Rusiją (2016) ir Bivolaru prieš Rumuniją (2018)⁶⁵ neatsižvelgė į bylos Marcello Viola prieš Italiją sprendime pasirinktą prieigą: pusiausvyrą tarp gynybos teisių ir teisėto tikslo. EŽTT šiose bylose pabrėžė, kad dalyvavimas procese vaizdo ryšiu savaime nepažeidžia EŽTK ir išvadą apie atitiktį EŽTK padarė remdamasis tik faktais, kad nėra įrodymų, jog vaizdo ryšys būtų buvęs prastas ar kaip nors kitaip būtų suvaržytos kaltinamųjų teisės, dėl ko būtų pažeista jų teisė į viešą ir teisingą teismą. Taigi, vertinant aptartus sprendimus, EŽTT pozicija aptariamam klausimui nėra nuosekli. Nėra aišku, ar EŽTT kaltinamojo dalyvavimą teismo posėdyje per vaizdo konferenciją laiko išimtinio pobūdžio gynybos teisių ribojimu, ar tai tėra gynybos teisių neribojanti priemonė, paspartinanti teismo procesą, su sąlyga, kad vaizdo ir garso kokybė yra gera⁶⁶.

Tačiau byloje Dijkhuizen prieš Nyderlandus (2021)⁶⁷ EŽTT vėl grįžo prie savo ankstesnės prieigos, pradėtos taikyti byloje Marcello Viola prieš Italiją. Šioje byloje teismas pakartojo, kad nors kaltinamojo dalyvavimo užtikrinimas posėdyje nuotoliniu būdu savaime neprieštarauja EŽTK, tačiau tokiu atveju privalu užtikrinti, kad priemonės taikymas tarnautų teisėtam tikslui ir kad įrodymų teikimo tvarka būtų suderinama su tinkamo proceso reikalavimais, kaip nustatyta EŽTK 6 str.

Galiausiai, užtikrinant nelaisvėje esančio kaltinamojo dalyvavimą teismo posėdyje nuotoliniu būdu, svarbu nepažeisti kankinimo draudimo, įtvirtinto EŽTK 3 str.⁶⁸. Pasak EŽTT, nelaisvėje esančio kaltinamojo (įtariamojo) dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas vaizdo ryšiu šiam esant metaliniame narve prilygsta žmogaus orumą žeminančiam elgesiui, kurį draudžia EŽTK 3 str.⁶⁹.

Apibendrinant aptartą EŽTT jurisprudenciją, galima daryti keletą išvadų. Kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas vaizdo ryšiu savaime neprieštarauja EŽTK. Tačiau tokia priemonė bet kuriuo atveju turi tarnauti teisė-

tam tikslui ir būti suderinama su asmens teise į teisingą teismą. Ypač svarbu užtikrinti, kad taip posėdyje dalyvaujantis asmuo galėtų sekti procesą (girdėti kitus proceso dalyvius bei būti girdimas jų) ir veiksmingai bei konfidencialiai pasitarti su gynėju.

Lietuvos baudžiamajame procese kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas nuotoliniu būdu galimas dviem pagrindais: BPK 8² str. 2 d. ir BPK 246 str. 1 d. Apžvelgus BPK papildymo BPK 246 str. 1 d. norma įstatymo aiškinamąjį raštą⁷⁰ bei aktualią LAT⁷¹, kitų teismų⁷² praktiką, galima manyti, kad spręsti dėl kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje būdo yra teismo diskrecija, o proceso dalyvių nuomonė jo nesaisto. Be to, nors teismai šiose bylose pasisakė dėl kaltinamojo teisių užtikrinimo dalyvaujant procese nuotoliniu būdu, tačiau nei vienas nesvarstė, kokiu gi tikslu (ir – ar teisėtu) kaltinamojo dalyvavimas posėdyje buvo užtikrintas nuotoliniu būdu.

Autoriaus nuomone, nei BPK 246 str. 1 d., nei aptarta teismų praktika pakankamai neužtikrina kaltinamojo garantijų, kylančių iš EŽTK 6 str. įtvirtintos teisės į teisingą teismą. Pirmiausia, kaip jau aptarta, Lietuvoje nei įstatymiškai, nei techniškai neužtikrinama teisė kaltinamajam posėdyje dalyvaujant nuotoliniu būdu konfidencialiai tartis su savo gynėju. Antra, nei BPK, nei teismų praktikoje neįtvirtintas „teisėto tikslo“ reikalavimas kaip būtinas pagrindas kaltinamojo dalyvavimą procese užtikrinti nuotoliniu būdu. Trečia, neatsižvelgiama, kad, net ir techniškai sudarius kaltinamajam tinkamas sąlygas formaliai pasinaudoti savo teisėmis, dalyvavimas posėdyje nuotoliniu būdu neprilygsta dalyvavimui gyvai.

Kad ir kaip bebūtų, tam tikrais atvejais kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas nuotoliniu būdu yra racionalus ir naudingas žingsnis, nedarantis neigiamos įtakos baudžiamojam proceso kokybei. Dalis Lietuvoje apklaustų teisininkų pažymėjo, kad nuotoliniu būdu galėtų vykti organizacinio pobūdžio posėdžiai, kaltinamojo akto bei kitų bylos dokumentų pagarsinimas, tam tikrais atvejais – net ir baigiamųjų kalbų sakymas, kaltinamieji galėtų taip dalyvauti posėdyje, kuomet tiriami su jais nesusiję įrodymai, taip pat tais atvejais, kai kaltinamasis pripažįsta kaltę, dėl ko nebūtina atlikti sudėtingo įrodymų tyrimo. Taip pat didelę reikšmę turi turėti kaltinamojo sutikimas.

Taigi reziumuojant, kaltinamojo dalyvavimo teismo posėdyje užtikrinimas nuotoliniu būdu paprastai riboja jo teises, kadangi naudojant vaizdo konferencijų technologijas neįmanoma užtikrinti komunikacijos kokybės, kuri prilygtų

64 *Gennadij Medvedev prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 34184/03, [2012-04-24], ECLI:CE:ECHR:2012:0424JUD003418403.

65 *Bivolaru prieš Rumuniją* [EŽTT], Nr. 28796/04, [2017-02-28], ECLI:CE:ECHR:2017:0228JUD002879604.

66 Quattrococo, S., Ruggeri, S. (red.) (2019). *Personal Participation in Criminal Proceedings. Legal Studies in International, European and Comparative Criminal Law*. Cham: Springer International Publishing, 464-465.

67 *Dijkhuizen prieš Nyderlandus* [EŽTT], Nr. 61591/16, [2021-06-08], ECLI:CE:ECHR:2021:0608JUD006159116.

68 Kulesza, C. (2021). Rozprawa zdalna oraz zdalne posiedzenie aresztowe w swietle konwencyjnego standardu praw oskarzonego. *Bialostockie Studia Prawnicze*, 26(3), 219.

69 *Karachenstev prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 23229/11, [2018-04-17], ECLI:CE:ECHR:2018:0417JUD002322911. *Valyuzhenich prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 10597/13, [2019-03-26], ECLI:CE:ECHR:2010:1102JUD002127203.

70 Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojamąjį procesą kodekso 188, 189, 246, 255, 256 ir 272 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 91 straipsniu įstatymo projekto [interaktyvus] (2014): <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6bad324068cb11e48710f0162bf7b9c5?positionInSearchResults=5&searchModelUID=17d15ce1-62e9-4052-a7b4-6d6e5fd61330>>.

71 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-266-719/2019.

72 Kauno apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-132-317/2019. Kauno apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-352-493/2019.

bendravimui gyvai. Tad kaltinamojo dalyvavimas nuotoliniu būdu turėtų būti užtikrinamas tik išimtiniais atvejais, kada egzistuoja jo teisių ribojimą pateisinantys teisėti tikslai. Kaltinamasis nuotoliniu būdu posėdyje taip pat galėtų dalyvauti jam

ir kitiems proceso dalyviams sutinkant. Visais atvejais kaltinamojo dalyvavimą procese užtikrinant nuotoliniu būdu, būtina teisinėmis ir techninėmis priemonėmis užtikrinti, kad jis galėtų pasinaudoti savo teisėmis.

Asmenų apklausa

Tarp teisės mokslininkų bei praktikų bene daugiausiai dėmesio sulaukia nuotolinės asmenų apklausa. Nuogaustaujama, kad jos gali neužtikrinti parodymų pilnumo (išsamumo) ir patikimumo (tikrumo), pažeisti kaltinamojo teises. Dėl to kyla klausimų ir dėl nuotolinės apklausa kaip įrodymo leisti-

numo. Atsižvelgiant į tai, pirmiausia bus aptarti pagrindiniai veiksniai, keliantys riziką nuotolinių parodymų tikrumui bei išsamumui. Po to bus išnagrinėta viena svarbiausių kaltinamojo teisių – užduoti kaltinamojo liudytojams klausimų – bei nuotolinės apklausa įtaka jos įgyvendinimui.

Parodymų patikimumas ir išsamumas

Įrodymų patikimumas – tai vertinimo metu nustatoma savybė, reiškianti, kad duomenys atitinka tikrovę. Ar įrodymai yra patikimi, nustatoma išanalizavus jų gavimo tvarką, patikrinus BPK nustatytais veiksmais ir palyginus su kitais byloje esančiais įrodymais⁷³. Tuo tarpu išsamumas (pilnumas) yra parodymų turinio savybė, atspindinti jų detalumą bei tikslumą. Nuotoliniai parodymai gali kelti (ne)patikimumo ir (ne)išsamumo problemų. Veiksnius, kurie gali tai nulėmti, galima suskirstyti į tris grupes: 1) parodymų vertintojas (pvz., teisėjas ar prokuroras) praranda galimybę įvertinti dalį informacijos, kuri jo nepasiekia dėl parodymų davimo būdo; 2) negalėjimas užtikrinti, kad parodymus duodančiam asmeniui nedaroma neleistina įtaka ar kad jis nesinaudoja neleistinomis priemonėmis; 3) teismo salė užtikrina didesnę asmens nuoširdumą ir susikaupimą. Toliau šie trys aspektai bus aptarti atskirai.

Prarandama informacija. Dažnai keliami prielaida, kad gyvas liudijimas yra itin svarbus vertinant asmens elgesį bei jo parodymų patikimumą⁷⁴. JAV teisės doktrinoje išskiriama net atskira rūšis įrodymų – „elgesio įrodymai“ (angl. *demeanor evidence*)⁷⁵. Jie apibūdinami kaip liudytojo parodymų metu duodami nežodiniai signalai, įskaitant balso toną, veido išraišką, kūno kalbą ir kitus signalus, pvz., parodymų davimo būdą ir liudytojo nusiteikimą duodant parodymus⁷⁶. Kaip aptarta 3 dalyje, vaizdo konferencijų metu dalis komunikacinės informacijos (kūno kalba ir pan.) lieka neperduota. Todėl keliami prielaida, kad nuotoliniai parodymai dėl to yra mažiau išsamūs. Kita vertus, socialiniai mokslai didelės elgesio įrodymų reikšmės nustatant parodymų tikrumą nepatvirtina⁷⁷.

Neleistinos įtakos ar priemonių naudojimo rizika. Autoriaus nuomone, didesnė problema – jog parodymus duodančiam asmeniui gali būti daroma neleistina įtaka ar kad jis naudosis neleistinomis priemonėmis. Jeigu iki pandemijos Lietuvoje baudžiamajame procese asmenys nuotoliniu būdu paprastai liudijo iš valstybės institucijų kontroliuojamų patalpų (pvz., teisėsaugos įstaigų), tai pandemijos metu paplito praktika, kuomet asmenys tai daro iš privačių patalpų. Pz., savo namų, darbo kabineto ar advokatų kontoros. Autoriaus atliktos Lietuvos teisininkų apklausa patvirtino, kad rizika ne tik egzistuoja, bet ir materializuojasi. O tai įrodo, kad tokia parodymų davimo tvarka negali užtikrinti parodymų patikimumo.

Teismo salės įtaka asmens nuoširdumui ir susikaupimui. Ne vienas Lietuvoje apklaustas teisininkas teigė manantis, kad asmenys, apklausiami teismo salėje, linkę mažiau meluoti. JAV apklausti teisininkai kaip to priežastis įvardino liudijimo formalumų trūkumą bei tarpasmeninio spaudimo nebuvimą⁷⁸. Lietuvos teisininkai taip pat atkreipia dėmesį, kad dažnai nuotolium parodymus asmenys duoda nepakankamai susikaupę, užsiimdami pašaliniais darbais. Tai kenkia jų koncentracijai, gebėjimui atsimiti, trukdo perteikti savo parodymus. Su parodymu nuoširdumu taip pat susijusi kaltinamojo teisė užduoti liudytojams klausimų, kuri bus aptarta kitoje darbo dalyje.

Galiausiai, nepaisant to, kas aptarta, tyrimai rodo, kad nuotoliniu būdu duoti parodymai gali būti ir vertinami kaip mažiau patikimi. Be to, tyrimai parodė, kad gyvų apklausų metu prisiekusieji parodymus įsiminė geriau⁷⁹.

73 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-65-648/2021.

74 Bandes, S. A., Feigenson, N. (2020). Virtual Trials: Necessity, Invention, and the Evolution of the Courtroom, *Buffalo Law Review*, 68(5), 1283.

75 Ogden, G. (2000). The Role of Demeanor Evidence in Determining Credibility of Witnesses in Fact Finding: The Views of ALJs. *Journal of the National Association of Administrative Law Judiciary*, 20(1) [interaktyvus]: <<https://digitalcommons.pepperdine.edu/naalj/vol20/iss1/1>>.

76 Wellborn III, O. G. (1991). Demeanor, *Cornell Law Review*, 76(5), 1075-1105.

77 Lederer, F. (2009). The Legality and Practicality of Remote Witness Testimony. *The Practical Litigator*, 20, 21; Bandes, S. A., Feigenson, N. (2020). Virtual Trials: Necessity, Invention, and the Evolution of the Courtroom, *Buffalo Law Review*, 68(5), 1284; Luke, T.J. (2019). Lessons From Pinocchio: Cues to Deception May Be Highly Exaggerated. *Perspectives on Psychological Science*, 14(4), 646-671.

78 Benninger, T., Colwell, C., Mukamal, D., Plachinski, L. (2021). Virtual Justice? A National Study Analyzing the Transition to Remote Criminal Court [interaktyvus], Stanford Criminal Justice Center: <<https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf>>, 108-111; Fair Trials (2020). *Justice under lockdown in Europe: a survey on the impact of COVID-19 on defence rights in Europe* [interaktyvus]: <<https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/justice-under-lockdown.pdf>>, 99-100.

79 Landström, S., Granhag, P.A. and Hartwig, M. (2007). Children's live and videotaped testimonies: How presentation mode affects observers' perception, assessment and memory. *Legal and Criminological Psychology*, 12(2), 333; Goodman, G. S., Tohey, A. E., Batterman-Faunce, J. M., Orcutt, H., Thomas, S., Shapiro, C., Sachsenmaier, T. (1998). Face-to-Face Confrontation: Effects of Closed-Circuit Technology on Children's Eyewitness Testimony and Jurors' Decisions. *Law and Human Behaviour*, 22(2), 165.

Taigi apibendrinant, didžiausia kliūtis parodymų tikrumui yra neleistino poveikio ar priemonių naudojimo rizika. Tad, autoriaus nuomone, nuotolinės byloje svarbių asmenų apklausos (pvz., kaltinamojo, nukentėjusiojo, svarbaus liudytojo) jiems esant privačiose patalpose, o ne valstybės institucijų kontroliuojamoje patalpoje, yra vengtinios. Jeigu nėra galimybės tokio asmens iškviesti į teismo posėdžių salę, jo nuotolinė apklausa turėtų būti organizuojama iš valstybės institucijų kontroliuojamų patalpų. Ta pati priemonė padėtų

užtikrinti ir reikiamą asmens susikaupimą. Tačiau tam tikri kritiški nuogastavimai vis tik nėra pakankamai reikšmingi. Ypač pervertinamas parodymus vertinančių asmenų gebėjimas atpažinti melą remiantis asmens elgesiu. Siekiant užtikrinti, kad nuotoliniu būdu parodymus duodantis asmuo neatrodytų nepagrįstai nepatikimas, rekomenduotina užtikrinti kokybišką vaizdą bei garsą. Taip pat svarbu laikytis teismui būdingų procedūrų (pvz., priesaikos)⁸⁰.

Kaltinamojo teisė užduoti liudytojams klausimų

Kaltinamojo teisė užduoti klausimus liudytojams yra kita dažnai aptariama su nuotolinėmis asmenų apklausomis susijusi problema. Itin plačiai — JAV teisės doktrinoje⁸¹. Keliamą prielaidą, kad kaltinamojo teisės užduoti klausimus liudytojams veiksmingumas nuotolinėje apklausoje yra mažesnis, todėl nuotolinė apklausa yra šios kaltinamojo teisės ribojimas. Šiame poskyryje kaltinamojo teisės užduoti liudytojui klausimų problema bus aptarta išanalizavus aktualias EŽTK nuostatas ir susijusią EŽTT jurisprudenciją; apžvelgus aktualią JAV teismų praktiką; ir galiausiai apžvelgus aktualią Lietuvos teismų praktiką bei pateikus problemos vertinimą.

JAV ši problema aptariama JAV Konstitucijos⁸² 6-osios pataisos kontekste, kuri, be kita ko, numato vadinamąją Konfrontacijos išlygą (angl. *Confrontation Clause*). Ši išlyga atitinka EŽTK 6 str. 3 dalies d punkte numatytą kaltinamojo teisę apklausti kaltinamojo liudytojus arba turėti galimybę reikalauti, kad tie liudytojai būtų apklausti, taip pat kad gynybos liudytojai būtų iškviesti ir apklausti tokiomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinamojo liudytojams. Kaltinamojo liudytojui pateikiami klausimai yra vienas iš svarbiausių būdų nustatyti, kiek liudytojo parodymai yra reikšmingi ir įrodo kaltinimo teiginius⁸³. Ši teisė yra užtikrinama, jei kaltinamajam yra sudaromos sąlygos dalyvauti bet kuriame proceso etape vykstančiose liudytojų apklausose ir jų metu užduoti klausimus. Jos neužtikrinimas yra ne tik EŽTT 6 str. 3 dalies d punkto, bet ir teisės į sąžiningą (teisingą) procesą pažeidimas⁸⁴. Ši teisė įtvirtinta ir BPK 44 str. 7 d.

EŽTT jurisprudencijoje šios teisės pažeidimas paprastai konstatuojamas tada, kada kaltinimo liudytojai dėl įvairių priežasčių nėra kviečiami į teisminį nagrinėjimą, nors jų atliekant ikiteisminį tyrimą duotais parodymais yra remiamasi

priimant nuosprendį⁸⁵. Tačiau EŽTT jurisprudencija leidžia tam tikrą liudytojų apsaugą nuo galimai agresyviai nusiteikusių, galinčių psichologiškai smurtauti įtariamųjų (kaltinamųjų). EŽTT sprendimuose⁸⁶ išaiškinta, kad esant būtinybei saugoti nukentėjusiųjų interesus, EŽTK 6 str. 3 dalies d punkte numatyta kaltinamojo teisė gali būti užtikrinama sudarant jam sąlygas kontaktuoti su nenaudingus parodymus duodančiu asmeniu nebūtinai tiesiogiai dalyvaujant apklausoje. Tačiau EŽTT nėra pasisakęs, ar kaltinamojo teisė užduoti liudytojui klausimų yra ribojama, kuomet liudytojas apklausiamas naudojant dvipusę vaizdo konferencijų technologiją. Gerokai plačiau tai nagrinėję yra JAV teismai.

Minėta JAV Konstitucijos 6-oji pataisa, be kita ko, numato Konfrontacijos išlygą: „visuose baudžiamuosiuose persekiojamuose kaltinamasis turi teisę susidurti su jį kaltinančiu liudytoju“ (angl. *to be confronted with the witness against him*). Pasak JAV Aukščiausiojo Teismo, šios teisės misija – praktiškai rūpintis tiesios nustatymo proceso baudžiamosiose bylose tikslumu, užtikrinant, kad teisėjas, nagrinėjantis bylą, turėtų pakankamą pagrindą įvertinti ankstesnio pareiškimo teisingumą⁸⁷, visų pirma, per kryžminę apklausą⁸⁸. Tačiau ir JAV Aukščiausiasis Teismas nėra sprendęs, ar nuotolinė kaltinimo liudytojo apklausa naudojant dvipusę vaizdo ryšio technologiją pažeidžia konfrontacijos sąlygą. Yra pasisakęs tik dėl vienos pusės. Byloje Maryland prieš Craig (1990)⁸⁹ padarė išimtį dėl tiesioginės akistatos ir leido galimai nuo seksualinės prievartos nukentėjusiam vaikui liudyti naudojant vienpusę vaizdo konferenciją, kadangi liudijimas kaltinamojo akivaizdoje jį traumuotų. Teismas taikė dviejų žingsnių testą. Teisė susidurti su kaltinančiais liudytojais gali būti patenkinta „be fizinės akistatos akis į akį“ tik tais atvejais, kai 1) atsisakyti

80 Lederer, F. (2009). The Legality and Practicality of Remote Witness Testimony. *The Practical Litigator*, 20, 21.

81 Abu, A. F. (2020). Remote Justice: Confronting the Use of Video Teleconference Testimony in Massachusetts. *Criminal Trials. Harvard Journal of Law & Technology*, 34 (1), 310; McAllister, M. C. (2007). Two-Way Video Trial Testimony and the Confrontation Clause: Fashioning a Better Craig Test in Light of Crawford. *Florida State University Law Review*, 34(3), 835-875; Resnik, W. (2019). Get with the Times: Why the Use of Live Two-Way Video Testimony Does Not Violate the Confrontation Clause. *American Journal of Criminal Law*, 45(2), 461-484; Robinson, D. (2022). Confrontation During COVID: A Fundamental Right, Virtually Guaranteed. *University of Miami Race & Social Justice Law Review*, 12(1), 115-140.

82 14. The Constitution of the United States (1787) [interaktyvus]: <<https://www.govinfo.gov/content/pkg/CDOC-110hdoc50/pdf/CDOC-110hdoc50.pdf>>.

83 Goda, G. (2000). Kaltinamojo teisė duoti klausimus kaltinimo liudytojams kaip žmogaus teisė. *Teisė*, 36, 7.

84 Goda, G. (2014). *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*. Vilnius: Registrų centras, 139.

85 Goda, G. (2000). Kaltinamojo teisė duoti klausimus kaltinimo liudytojams kaip žmogaus teisė. *Teisė*, 36, 7.

86 Pz., žr. W. S. prieš Lenkiją [EŽTT], Nr. 21508/02, [2007-06-19], ECLI:CE:ECHR:2007:0619JUD002150802.

87 JAV Aukščiausiojo Teismo 1970-12-15 sprendimas byloje *Dutton prieš Evans*, 400 U.S. 74, 89.

88 Cho, D. (1987). Evidence: the confrontation clause. *Annual Survey of American Law*, 1987(2), 829.

89 JAV Aukščiausiojo Teismo 1990-06-27 sprendimas byloje *Maryland prieš Craig*, 497 U.S. 836.

tokios akistatos būtina siekiant svarbaus viešosios politikos tikslo ir 2) kitaip užtikrinamas parodymų patikimumas⁹⁰.

Ar nuotolinė kaltinimo liudytojo apklausa naudojant dvipusę vaizdo konferencijų technologiją nepažeidžia Konfrontacijos išlygos, yra sprendę tik JAV žemesnių instancijų teismai. Nepaisant to, kad JAV Aukščiausiasis Teismas nepateikė gairių dėl tokios apklausos leistinumą, dauguma žemesnių instancijų teismų naudoja būtent byloje Maryland prieš Craig pristatytą testą. Tačiau teismų nuomonės išsiskiria dėl to, kokios konkrečios viešosios politikos sritys pateisina tokių parodymų naudojimą⁹¹. Be liudytojų apsaugos tikslų seksualinės prievartos prieš vaikus bylose, pakankama priežastimi leisti liudijimą naudojant dvipusę vaizdo technologiją gali būti pavojus liudytojo fizinei sveikatai. Pvz., kai liudytojas nepagydomai serga⁹² ar dėl savo amžiaus ir sveikatos būklės negali keliauti⁹³. JAV teismų nuomonės išsiskiria bylose, kuriuose sprendžiama, ar nuotolinė liudytojo apklausa pateisinama dėl patogumo ir efektyvumo.⁹⁴ Taigi matyti, kad JAV teismų praktikoje sutarimo dėl nuotolinės asmenų apklausos leistinumą sąlygų nėra.

Keliose bylose šiuo klausimu yra pasisakę Lietuvos teismai. Pvz., LAT yra sprendęs, kad nuotolinė nuo išnaudojimo priverstiniam darbui nukentėjusio asmens apklausa buvo

teisėta, kadangi taip buvo pagrįstai siekiama jį apsaugoti nuo psichinės traumos ir kitų neigiamų padarinių, ypač atsižvelgiant į prieš jį atliktų nusikalstamų veiksmų pobūdį, naudoto fizinio ir psichinio smurto intensyvumą⁹⁵. Tokį pat sprendimą Lietuvos apeliacinis teismas priėmė ir kitoje panašioje byloje⁹⁶.

Bet kokių atveju, teisinių argumentų atsakant į klausimą, ar nuotolinė liudytojo apklausa riboja kaltinamojo teisę šiam užduoti klausimų, nepakanka. Ar toks asmuo yra mažiau nuoširdus bei susikaupęs, gali atsakyti tik kitos mokslinės disciplinos. Tačiau kol išsamių tyrimų nėra, derėtų preziumuoti, jog tai riboja kaltinamojo teises. Tačiau tai nereiškia, kad tokia apklausos tvarka galėtų būti taikoma tik išimtiniais atvejais. Kaip aptarta, EŽTK ir EŽTT jurisprudencija nedraudžia asmeniui atsisakyti jam priklausančių teisių. Tad jeigu gynyba sutinka su nuotoline kaltinimo liudytojo apklausa ir tam neprieštarauja kiti proceso dalyviai, tokia apklausa galėtų vykti.

Apibendrinant šį poskyrį pažymėtina, kad šiuo metu turėtų būti preziumuojama, jog nuotolinė liudytojo apklausa riboja kaltinamojo teisę užduoti šiam klausimų. Todėl tokia apklausos tvarka turėtų būti pasirinkta tik esant svarbioms (pateisinamoms) priežastimis arba sutinkant gynybai.

Išvados

1. Nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas yra baudžiamąjo proceso vyksmas, užtikrinamas telekonferencijų technologijų pagalba, kurio tikslas — sudaryti sąlygas baudžiamąjo proceso dalyviams tarpusavyje realiu laiku bendrauti nebūnant vienoje vietoje. Nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas paprastai vyksta per vaizdo konferencijas (vienpuses arba dvipuses). Gali vykti ir per garso konferencijas.
 2. Kitų ne teisės socialinių mokslų tyrimai rodo, kad asmenų bendravimo kokybė per vaizdo konferencijas yra mažesnė nei bendraujant gyvai. Atitinkamai tai gali pasireikšti ir nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo metu.
 3. Pagrindiniai nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo privatumai: laiko, pinigų ir kitų resursų taupymas, asmenų gyvybės bei fizinės, psichinės sveikatos apsauga, proceso greitumas, didesnis teisingumo prieinamumas, patogumas.
 4. Pagrindiniai nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo trūkumai: neigiama įtaka ginamojo ir gynėjo santykiams (ypač – jų bendravimo konfidencialumui), mažiau išsamių ir patikimų parodymų rizika, mažesnis proceso dalyvių įsitraukimas į procesą, neigiama įtaka proceso baigčiai, sumažėjęs teismo proceso iškilmin-
- gumas bei drausmės palaikymo problemos.
 5. Darbe, išanalizavus pasirinktas svarbiausias nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo problemas, prieita prie šių išvadų:
 - 5.1. Ginamojo ir gynėjo susižinojimo slaptumas yra viena pagrindinių nuotolinio tyrimo ir nagrinėjimo problemų. Ypač tuomet, kai nelaisvėje esantis ginamasis ir gynėjas procese dalyvauja iš skirtingų patalpų. Tokiu atveju Lietuvoje nei teisinis reguliavimas, nei techninis valstybės institucijų aprūpinimas nesuteikia pakankamų garantijų bei galimybių ginamajam ir gynėjui pasitarti konfidencialiai. Atskirose bylose tai gali lemti EŽTK 6 str. (teisė į teisingą teismą) pažeidimą. Siekiant šios problemos išvengti, rekomenduotina BPK įtvirtinti, kad tokio teismo posėdžio metu privaloma techninėmis komunikacijos priemonėmis užtikrinti galimybę ginamajam ir gynėjui pasitarti konfidencialiai. Šiai nuostatai įgyvendinti teismuose ir teisėsaugos institucijose būtina tokias priemones įrengti.
 - 5.2. Kaltinamojo dalyvavimas pirmosios instancijos teismo posėdyje nuotoliniu būdu paprastai riboja jo teises, kadangi naudojant vaizdo konferencijų

90 Abu, A. F. (2020). Remote Justice: Confronting the Use of Video Teleconference Testimony in Massachusetts. *Criminal Trials. Harvard Journal of Law & Technology*, 34 (1), 317.

91 Ibid., 319-321.

92 JAV penktosios apygardos apeliacinio teismo 2007-11-15 sprendimas byloje *Horn prieš Quarterman*, 508 F.3d 306.

93 JAV šeštosios apygardos apeliacinio teismo 2003-10-28 sprendimas byloje *JAV prieš Benson* 79 F. App'x 813.

94 Pvz., žr. Floridos Aukščiausiojo Teismo 1998-04-23 sprendimą byloje *Harrell prieš Valtiją*, 709 So. 2d 1364 ir JAV vienuoliktosios apygardos apeliacinio teismo 2006-02-13 sprendimą byloje *JAV prieš Yates*, 438 F.3d 1307.

95 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamąjoje byloje Nr. 2K-7-73-511/2021.

96 Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamąjoje byloje Nr. 1A-437-518/2017.

technologijas neįmanoma užtikrinti komunikacijos kokybės, kuri prilygtų bendravimui gyvai. Todėl, nesant kaltinamojo sutikimo, jo dalyvavimą nuotoliniu būdu užtikrinti galima tik tada, jeigu egzistuoja teisėtas tikslas, užtikrinamos kaltinamojo bei gynybos teisės ir tai netrukdytų bylos nagrinėjimo kokybei. Tiesa, atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje nei teisinis reguliavimas, nei valstybės institucijų techninis aprūpinimas nesuteikia galimybės teismo posėdžio metu nelaisvėje esančiam kaltinamajam bei jo gynėjui tartis privačiai. Kol tokios galimybės nėra, vienintelis pagrindas nelaisvo kaltinamojo dalyvavimą užti-

krinti nuotoliniu būdu – jo sutikimas.

- 5.3. Apklausiant asmenis nuotoliniu būdu kyla rizika, kad jų parodymai bus mažiau išsamūs bei patikimi. Ypač tuomet, kai asmuo apklausiamas iš patalpų, kurių nekontroliuoja valstybės institucijos. Todėl tokios apklausos, ypač, jeigu šių asmenų parodymai byloje yra svarbūs, yra vengtinės.
- 5.4. Nuotolinė liudytojo apklausa riboja kaltinamojo teisę užduoti klausimų kaltinimo liudytojams. Todėl tokia apklausos tvarka galima tik esant teisėtam tikslui arba sutinkant gynybai. Bet kuriuo atveju privaloma imtis priemonių, maksimaliai užtikrinančių tokių parodymų patikimumą.

POSSIBILITIES AND LIMITATIONS OF CRIMINAL PROCEDURE WITH THE HELP OF TECHNICAL MEANS (REMOTE INVESTIGATION AND HEARING)

Kristijonas Povylius

Summary

The article analyses the remote investigation and hearing of criminal cases (remote criminal proceedings), which takes place via video or audio conferencing. The analysis does not cover all the problems but in the author's opinion the most important ones. First of all, the concept of remote investigation and trial is presented and its legal possibilities in Lithuania are discussed. Then, distancing itself from criminal proceedings, it discusses the insights of other non-legal social sciences (mainly psychology) on communication via video conferencing. The main advantages and disadvantages of remote criminal proceedings are also discussed.

The final part of the thesis discusses the specific legal issues that the author considers to be the most important in the context of remote investigations and hearings. It starts with a discussion of the lawyer-client relationship. It then analyses the issue of the suspect's (accused person's) right (duty) to participate in the hearing of the criminal court (trial) of

the first instance. Finally, the main problems related to the remote examination of witnesses are discussed: threats to the completeness and reliability of such testimony, and ensuring the accused's right to examine witnesses against him.

The analysis of the problems allows for a legal assessment of the prevailing practice of remote investigation and hearing in the Lithuanian criminal proceedings in the aspects discussed and for recommendations to be made to ensure the quality of the criminal proceedings and the protection of the rights and freedoms of the participants in the remote investigation and hearing.

Keywords: remote investigation and hearing, remote criminal proceedings, remote criminal justice, virtual trial, video conference, remote testimony, audiovisual transmission.